

УДК 373. 37. 001

Юлія Махновець,
м. Київ

ТРЕНІНГ У НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ ВЧИТЕЛІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано особливості неформальної освіти вчителів початкової школи. Розкривається сутність тренінгу як однієї з форм неформальної освіти вчителів школи I ступеня, описано практичне використання в ньому активних методів навчання. Показано практичний досвід застосування тренінгу в умовах становлення Нової української школи на прикладі Квітневої ОТГ Житомирської області Попільнянського району.

Ключові слова: неформальна освіта, неформальна освіта вчителів початкової школи, тренінг, методи активного навчання, Нова українська школа.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти змінюється розуміння цінності освіти для вчителів початкової школи, з'явилися можливості навчатися за освітніми програмами, які не передбачають присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій.

У концепції «Нова українська школа» провідне місце відводиться педагогу нового формату, який має академічну свободу, володіє навичками випереджувального проектного менеджменту (планування й організації навчання, розроблення навчально-методичного забезпечення, оцінювання та ін.), самостійно й творчо здобуває інформацію, організовує дитино-центрований процес (Гриневич та ін., 2016).

В умовах реформування освіти збільшуватиметься кількість моделей професійної підготовки вчителя. Саме неформальна освіта набуває подальшого розвитку та здатна більш мобільно реагувати на запити підготовки педагогічних кадрів нового формату. На нашу думку, тренінг може стати однією з ключових форм неформальної освіти вчителів в умовах становлення Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі неформальної освіти присвячено досить значну кількість публікацій, зокрема неформальну освіту дорослих як складник неперервного навчання досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Андрущенко (2013), Р. Бабушко, О. Василенко, Р. Дейв, С. Змєйова, М. Карпенко, С. Клімов, Д. Крос, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Огієнко, Л. Сігаєва (2011), Т. Сорочан, Н. Сулаєва, Т. Ткач та інші. Вони розглядали неформальну освіту як різновид новітніх педагогічних систем. Однак недостатньо уваги приділено практичному спрямуванню неформальної освіти вчителів початкових класів в умовах становлення Нової української школи.

Історичні аспекти тренінгових форм роботи висвітлені у працях К. Левіна, К. Роджерса, М. Форверга та інших. Досвід використання психологічних тренінгів описано в наукових роботах зарубіжних і вітчизняних учених: Р. Баклі, І. Бежа, В. Большакова, І. Вачкова (1999, 2004), Д. Капла, Л. Карамушки, Л. Петровської, Т. Яценко та інших. Практику застосування навчальних тренінгів розглядали Г. Ковальчук, О. Падалка, С. Сисоєва, О. Щербак та інші. Л. Бондарєва, Г. Марасанов, С. Смагіна, Н. Стімсон, В. Федорчук (2014), К. Фопель акцентували увагу на теоретичних і практичних рекомендаціях щодо організації та проведення тренінгів різного спрямування

Мета статті – розкрити особливості організації та проведення тренінгу як однієї з форм неформальної освіти вчителів початкових класів в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа».

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про освіту» визначає три види освіти – формальну, неформальну та інформальну. У Законі поняття «неформальна освіта» зазначається як «освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» (Закон України «Про освіту», 2017). Формальна освіта на відміну від неформальної, має чітку

структуру, затверджену державою програму, яка підлягає обов'язковій сертифікації. До інформальної освіти відносять самоосвіту.

Неформальна освіта є одним із видів освіти, що пропонує альтернативні й гнучкі організаційні форми, додатковий або принципово новий зміст, варіативні програми і зручні терміни навчання, які можуть допомогти вчителям початкової школи адаптуватися до динамічних умов становлення Нової української школи. Неформальна освіта може здійснюватись не лише державними і приватними навчальними закладами, але й громадськими організаціями, фондами та іншими суб'єктами, в установчих документах яких зазначено освітню діяльність. Поширеними формами професійного розвитку та вдосконалення фахових компетентностей учителів через неформальну освіту є курси, секції, гуртки, семінари, тренінги, конференції, форуми, онлайн-освіта, стажування, проекти та інше. Як засвідчує наш практичний досвід, у неформальній освіті в умовах становлення Нової української школи доцільно використовувати тренінг.

Поняття «тренінг» англійського походження (англ. to train, training), що в перекладі означає: навчання, виховання, дресування, тренування. У тезаурусі методичного працівника поняття «тренінг» розглядається як група, створена для дії в системі міжособових відносин із метою розвитку соціально-психологічної компетентності, навичок спілкування і взаємодії (Демченко, 2012, с. 68).

І. Вачков (1999) трактує сутність поняття «тренінг» із різних позицій, а саме: тренінг як своєрідна форма дресури; тренінг як тренування, у результаті якого відбувається формування умінь і навичок ефективної поведінки; тренінг як форма активного навчання, метою якого є передача психологічних знань; тренінг як метод створення умов для саморозкриття учасників і самостійного пошуку ними способів вирішення власних психологічних проблем.

А. Ситніков (1996) розглядає поняття тренінгу як своєрідну техніку, яка поєднує навчальну та ігрову діяльність, що

відбувається в умовах моделювання різноманітних ігрових ситуацій.

Ми розглядаємо тренінг як одну з ефективних форм неформальної освіти, яка ґрунтується на досвіді та знаннях учасників, забезпечує ефективне використання інтерактивних методів навчання та спрямовується на отримання професійних навичок і життєвих компетенцій. У процесі організації тренінгових занять вирішуються завдання професійного розвитку вчителів початкової школи: розв'язання нестандартних завдань, що виводять із зони комфорту та вмотивовують до розвитку, формування нового світогляду, обмін досвідом, стимулювання до самоосвіти, удосконалення навичок використання інтерактивних науково-методичних інструментів і застосування на практиці сучасних інноваційних підходів.

4–8 липня 2017 року в м. Ірпінь Київської області проведено тренінг для тренерів із питань упровадження проекту Державного стандарту початкової загальної освіти, учасниками якого стали працівники Інститутів післядипломної педагогічної освіти. Робоча група зі створення проекту Державного стандарту початкової освіти та Модельної навчальної програми, НАПН України, Європейський фонд освіти (ЄФО), Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» та Навчально-виховний комплекс «Новопечерська школа» надали можливість учасникам опанувати новітні формати роботи та сучасні методики навчання. Учасники тренінгу з питань упровадження проекту Державного стандарту початкової загальної освіти, зокрема автор статті, усвідомили специфіку роботи з різними типами аудиторій, отримали знання для створення власних тренінгових програм, різних видів практичних завдань, навчилися максимально використовувати свій педагогічний потенціал і планувати подальше самовдосконалення.

Участь у тренінгах, власний практичний досвід їх організації та проведення дав змогу визначити його структуру, яка складається зі вступної частини (привітання, знайомство, очікування від тренінгу, встановлення правил роботи), основної частини («мозковий штурм», постановка мети, визначення

завдань, інформаційне повідомлення, міні-лекція, бесіда, робота в групах, розгляд практичних ситуацій (кейс-стаді), руханки) та заключної частини (вправи на завершення, вправи на повторення, порівняння очікуваних і реальних результатів, зворотній зв'язок, планування, прощання). Зазначимо, що структура тренінгу може змінюватись, оскільки залежить від його цілей, специфіки цільової аудиторії, тривалості тренінгу, рівня підготовки учасників.

У тренінгу широко використовуються інтерактивні методи навчання, спрямовані на взаємодію учасників. Нижче розглянемо ті з них, які доцільні на різних етапах тренінгу.

Вправи «Криголами» допоможуть учителям познайомитися один із одним, уявити себе в безпечному середовищі, поділитися досвідом, створити команди тощо. Вправи можуть варіюватися залежно від типу, тематики навчання та рівня знайомства учасників групи між собою. «Криголами» виявляють творчий потенціал слухачів, «ламають» комунікативні бар'єри, забезпечують залучення кожного до спільної роботи, створюють атмосферу довіри.

Допоміжні методи активного навчання – руханки (енерджайзери), які підвищують позитивний настрій у групі й ентузіазм учасників, забезпечують перехід від одного виду діяльності до іншого, а також є засобом групування слухачів. Об'єднання в малі групи розкриває безліч можливостей для активного навчання та обміну досвідом, розвиває навички роботи в команді та підвищує особисту відповідальність кожного учасника тренінгу.

У ході активного навчання тренеру важливо використовувати різні способи обговорення проблеми з метою налагодження зворотного зв'язку з учителями, для активізації їх розумової діяльності, підтримки інтересу до навчання. В умовах обмеженого часу результативні такі способи проведення активного обговорення, як «відкрите обговорення», «голосування», «партнерство у навчанні», «аналогії» тощо.

«Мозковий штурм» («Мозкова атака») – це ефективний метод вирішення проблем та обміну думками. Перевагами цього методу є те, що вчителі мають можливість продемонструвати свій

досвід і рівень знань із певної теми, генерувати альтернативні ідеї, бо заохочується будь-які пропозиції, погляди, судження, твердження, міркування.

Зручною та плідною формою викладу навчального матеріалу є міні-лекції, інформаційні повідомлення, розповіді, інструкції, які супроводжуються медіапрезентаціями.

Рольові ігри позитивно зарекомендували себе як дієві методи розвитку й удосконалення практичних умінь і навичок учителів, закріплення й поглиблення отриманих знань і їхнього творчого використання у вирішенні професійних проблем.

Розгляд практичних ситуацій (кейс-стаді) заохочує вчителів до обміну досвідом. Важливо, щоб практичні ситуації були змістовними, цікавими для професійного аналізу, сформульовані чітко і конкретно.

Вправи на завершення – це вправи, які надають можливість узагальнити вивчене, оцінити зміни в компетентностях, визначити шляхи використання досвіду в майбутньому, обмінятися думками й почуттями.

Вправи на повторення допоможуть тренерів оцінити продуктивність своєї роботи: чи важливими були для учасників обговорювані теми, чи зрозуміло тренер пояснив інформацію, чи вдалося їх зацікавити.

До самопізнання учасників заохочує рефлексія, спрямована на переосмислення своєї діяльності, на узагальнення рівня власного професійного розвитку та накреслення стратегій подальшого самовдосконалення.

Таким чином, ефективною формою роботи з учителями початкової школи стає тренінг, який дозволить підготувати вчителя Нової української школи до використання у своїй роботі нових методик, методів професійної діяльності на засадах інноваційності з урахуванням потреб учителя. Обстоюємо думку про те, що така форма роботи забезпечить особистісне та професійно-діяльнісне самовдосконалення вчителів.

Як приклад, розглянемо апробований тренінг, проведений нами у Квітневій ОТГ Житомирської області Попільнянського району. Мета тренінгу – ознайомити вчителів зі шляхами

створення оптимального та психологічного середовища у класі, розробленими на основі сучасних теоретичних підходів і педагогічної практики.

У ході тренінгу для досягнення комфортної емоційної атмосфери учасники знайомилися між собою за допомогою вправи «Знайомство». Вони мали вибрати один предмет у гаманці, сумці чи кишені, назвати своє ім'я, показати обраний предмет усім учасникам і розповісти, чому вони уподобали саме його і як він відображає їхні риси характеру та інтереси. Цікаво, що половина учасників тренінгу вибрали ручки та блокноти, а інша – флешки.

Для злагодженої та продуктивної роботи в групах ми виробили правила, яких потрібно було дотримуватись на тренінговому занятті: взаємоповага (думка кожного має право на існування); брати активну участь у спільній діяльності, ділитися своїми думками та досвідом; бути готовим експериментувати з новим досвідом та новими ідеями; говорити по одному (правило піднятої руки); дотримуватися регламенту тощо.

У ході вправи «Очікування» учасники на стікерах написали свої сподівання, прикріпили їх на великому аркуші паперу під назвою «Наші очікування» та озвучили свої надії щодо тренінгу («більше практичних вправ», «цікавої та доступної інформації»), тренера («налагодження взаємодії», «нової інформації», «інтерактивного обміну інформацією», «допомоги у вирішенні складних завдань» тощо) та себе («розкриття своїх можливостей», «оновлення знань», «навчитися використовувати “нове” в роботі» тощо).

Щоб активізувати учасників, підготувати їх до наступних вправ, тренер запропонував вибрати одну з чотирьох різнокольорових паперових сніжинок і сісти за стіл, де в центрі лежить велика сніжинка такого ж кольору. У такий спосіб утворилося чотири групи.

Кожна група отримала по два аркуші паперу А-4 та маркери. Учасникам потрібно було написати на одному аркуші все, що знаходиться в їхньому реальному освітньому середовищі, а на іншому – елементи нового середовища, порівняти «старе» й

«нове» та обґрунтувати значущість запропонованих елементів. Кожна група презентувала свої результати іншим, називали те, що є в середовищі сьогодні (дошка, крейда, підручники, словники, настільні розвивальні ігри, класні куточки тощо), а до нових елементів віднесли магнітні та інтерактивні дошки, ноутбук, інтернет, медіапроектор, меблі-трансформери, куточок відпочинку, місце для ранкової зустрічі, електронні підручники, методично-психологічний супровід тощо. Учасники акцентували увагу на тому, що сучасне освітнє середовище потребує новітніх засобів і технологій для навчання учнів, учителів, батьків і має створюватися не лише в навчальному закладі, але й усюди, де перебуває учень.

Слухаючи міні-лекцію про дизайн класної кімнати, учасники ознайомилися з її сучасними інтер'єрами, оригінальними пропозиціями щодо обладнання місць для спільної діяльності, відпочинку, збереження особистих речей тощо. Після цього групи працювали з роздатковим матеріалом «Плани класних кімнат» №1 та №2, укладаючи список переваг і недоліків навчальної аудиторії, її відповідність найрізноманітнішим потребам дітей і сучасним інноваціям. Ураховуючи всі переваги й недоліки, кожна група розробляла оригінальний план класної кімнати (місця для групової діяльності, зберігання обладнання й матеріалів, розміщення столів, полиць, наочних посібників і т. ін.), використовуючи різні матеріали (кольоровий папір, маркери, олівці, клей, ножиці, розроблений нами роздатковий матеріал №3 тощо). По закінченню виконання завдання експонували «Галерею робіт». У процесі їх презентації кожній групі висловили слушні рекомендації та побажання, обмінялися думками й досвідом.

Комунікативно-педагогічний потенціал розміщення на стінах класу інформації розкрито в міні-лекції «Як використовувати стіни класу», після чого проведено роботу в групах за опитувальником «Що є на стінах Вашого класу?» (роздатковий матеріал № 4). В обговоренні учасники висували свої пропозиції відносно того, як вільний простір на стінах приміщення може бути використаний для: експонування дитячих робіт, відобра-

ження процесів реалізації освітніх проектів, спілкування з батьками та іншими представниками шкільної громади, ознайомлення з важливими подіями, які відбуваються у класному колективі. У результаті активної роботи над проблемою учасники тренінгу усвідомили широкий функціональний діапазон стін класної кімнати у створенні освітнього середовища.

Після міні-лекції «Навчальні центри / осередки» вчителі на практиці вчилися організовувати навчальні центри / осередки та необхідні дидактичні матеріали так, щоб скерувати дітей на правильний вибір, навчити ефективно й творчо застосовувати їх на практиці. Враховуючи головні критерії відбору навчальних матеріалів (інтереси, знання та вміння дітей, рівень їхнього розвитку, тема, мета й завдання пізнавальної діяльності тощо), учасники уклали зміст таких навчальних центрів, як читання і письмо, природознавства, математики, музичного та образотворчого мистецтва.

Підсумовуючи зазначимо, що вчителі загалом були зацікавлені предметом заняття, умотивовані, позитивно налаштовані, висловлювали слова щирої подяки за роботу, а головне – сподівання учасників на початку тренінгу співпали з його результатами.

Висновки. Отже, неформальна педагогічна освіта є ефективною в умовах становлення Нової української школи, бо ґрунтується на досвіді вчителів, удосконалює їх загальнокультурну й фахову компетентності, майстерність, відповідає професійним інтересам і потребам. Практика проведення тренінгових занять для вчителів початкової школи засвідчила їх продуктивність, бо вони ґрунтуються на активній творчій діяльності слухачів, формують у них здатність до використання практичних умінь і навичок, сприяють загальнокультурному та професійному розвитку учасників, задовольняють їхні соціально-комунікативні та інтелектуальні потреби, стимулюють до професійного самовдосконалення. Досвід організації тренінгу на тему «Нова українська школа. Особливості організації освітнього середовища» для вчителів початкової школи підтверджує необхідність його впровадження в практику неформальної педагогічної освіти.

Список літератури

- Андрущенко, В. (2013, листопад). Філософія неформальної освіти: проблеми та перспективи розвитку. *Вища освіта України*, 4(51), 5–9.
- Вачков, И. В. (1999). *Основы технологии группового тренинга*. Москва: Издательство «Ось-89».
- Вачков, И. В., Дерябо, С. Д. (2004). *Окна в мир тренинга: методологические основы субъективного подхода к групповой работе*. Санкт-Петербург: Речь.
- Гриневич, Л., Елькін, О., Калашнікова, С., Коберник, І., Ковтунець, В., Макаренко, О. ... Шиян, Р. (2016). *Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи*. Грищенко, М. (Ред.). Київ: МОН України.
- Демченко, В. В. (2012). *Тезаурус методичного працівника*. Рівне: РОІППО.
- Закон України «Про освіту» (2017). Взято з URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 05.01.2018 р.)
- Ситников, А. П. (1996) *Акмеологический тренинг: теория, методика, психотехнологии*. Москва: Технологическая школа бизнеса.
- Сігаєва, Л. Є. (2011). Характеристика структури освіти дорослих в сучасній Україні. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка* (Is. 59, pp. 38–42).
- Федорчук, В. М. (2014). *Тренінг особистісного зростання*. Київ: Центр учбової літератури.

Yuliia Makhnovets

TRAINING IN NON-FORMAL EDUCATION OF TEACHERS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article reveals peculiarities of non-formal education of primary school teachers. The essence of the training is revealed as one of the forms of non-formal education of primary school teachers in the conditions of formation of the New Ukrainian School. The practical use of active training methods in the training is described. The practical experience of using the training as one of the forms of non-formal education of primary school teachers in the conditions of the formation of the New Ukrainian School by the example of Kvitneva's OTG of Zhytomyr region of Popilnyansky district is shown.

In the article it is states that non-formal education is a voluntary, self-determined prospect for primary school teachers in the context of the formation of the New Ukrainian School based on experience, improves competences, deepens professionalism and is carried out in accordance with their interests and needs.

The article examines already tested training in the conditions of the formation of the New Ukrainian School, which was held in Kvitneva's OTG of Zhytomyr region of Popilnyansky district. The purpose of the training was to familiarize the pedagogues of Kvitneva's OTG with the ways of creating the optimal and psychological environment in the class, developed on the basis of modern theoretical approaches and pedagogical practice.

The main objectives of training were aimed at getting acquainted with the notion of a “new educational environment”, plans for the effective organization of the educational environment, the organization of educational materials, the importance of using the walls of the classroom as a means of communication and creating a list of educational materials for educational centers.

The article shows that the practice of conducting training sessions promotes active creative work of primary school teachers, namely: formation of the ability to use skills in the new context, comprehensive cultural development, intellectual needs, the growth of educational potential and an important impetus for professional development of teachers.

Keywords: *non-formal education, non-formal education of teachers of primary school, training, methods of active studies, The New Ukrainian School.*

References

- Andrushchenko, V. (2013, lystopad). *Filosofiiia neformalnoi osvity: problemy ta perspektyvy rozvytku*. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education of Ukraine]*, 4(51), 5–9.
- Vachkov, I. V. (1999). *Osnovy tehnologii gruppovogo treninga [Fundamentals of group training technology]*. Moscow: Izdatelstvo «Os-89».
- Vachkov, I. V., Derjabo, S. D. (2004). *Okna v mir treninga: metodologicheskie osnovy subektivnogo podhoda k gruppovoj rabote [Windows in the world of training: the methodological foundations of a subjective approach to group work]*. Sankt-Peterburg: Rech.
- Hrynevych, L., Elkin, O., Kalashnikova, S., Kobernyk, I., Kovtunets, V., Makarenko, O. ... Shyian, R. (2016). *Nova Ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian School: Conceptual Principles for Reforming the Secondary School]*. M. Hryshchenko (Ed.). Kyiv: MON Ukrainy.
- Demchenko, V. V. (2012). *Tezaurus metodychnoho pratsivnyka [Thesaurus Methodologist]*. Rivne: ROIPPO.
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»] (2017). Retrieved from URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (05.01.2018).
- Sitnikov, A. P. (1996) *Akmeologicheskij trening: teorija, metodika, psihotehnologii [Akmeological training: theory, method, psychotechnology]*. Moscow: Tehnologicheskaja shkola biznesa.
- Sihaieva, L. Ye. (2011). *Kharakterystyka struktury osvity doroslykh v suchasni Ukraini [Characteristics of the structure of adult education in modern Ukraine]*. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka [Bulletin of the Zhytomyr Ivan Franko State University]* (Is. 59, pp. 38–42).
- Fedorchuk, V. M. (2014). *Treninh osobystisnoho zrostannia [Training of personal growth]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.

Одержано 15.01.2018 р.